

Nr 679

Av herr **Holmberg m. fl.**, angående grundskolans målsättning, m. m.

(Lika lydande med motion nr 573 i Första kammaren)

Grundskolans målsättning

Om grundskolans målsättning har det tidigare rätt enighet. I den nu gällande läroplanen för grundskolan heter det: »Att hjälpa varje elev till en allsidig utveckling är riktpunkten för skolan arbete. — — — Skolan skall ge individuell fostran. — — — Den yttre organisationen och det inre arbetet måste därför formars så, att det blir möjligt för varje enskild elev att under uppväxttiden med skolans hjälp tillvarata sina anlag och möjligheter och finna studievägar och arbetssätt, som främjar den personliga utvecklingen.» Man kan nu skönja tecken på att denna målsättning håller på att omprövas inom regeringspartiet.

I den s. k. jämlikhetsrapporten heter det: »I en skola för jämlikhet måste sålunda undervisningen förmedlas med hjälp av starkt individualiserade metoder. Med detta avses givetvis inte en individualisering av den typ som innebär, att elever med olika bakgrund och skiftande förutsättningar får gå igenom kursen så snabbt de hinner och orkar; det skulle ytterligare öka klyftorna.» Från denna sats, som uppenbarligen står i strid med den nyss återgivna i gällande läroplan uttryckta målsättningen, har chefen för utbildningsdepartementet vägrat att ta avstånd. Det finns anledning att påpeka att frågan om en ändring av målsättningen endast kan avgöras av riksdagen.

Skolans dubbla målsättning — undervisning och fostran — sådan den kommer till uttryck i grundskolans läroplan, sätter eleven i centrum, men betonar samtidigt individens roll i gemenskapen. Den senaste tidens skoldebatt har kunnat ge intrycket att det skulle råda en motsättning dels mellan undervisning och fostran, dels mellan individens och gemenskapens intresse. Enligt vår uppfattning bygger detta på en felsyn. Skolans uppgift att göra eleven till en god medlem av samhällsgemenskapen kan inte utgöra ett hinder för utan förutsätter tvärtom meddelande av faktiska kunskaper. Det kan heller inte vara ägnat att stärka lojaliteten mot gemenskapen att vissa individer inte får utvecklas efter sina förutsättningar.

Den individualiserade undervisningen och dess resursbehov

Det har ansetts att man med de sammanhållna klasserna bäst skulle uppnå de mål som uppsatts. Detta förutsätter då individuell undervisning och omvårdnad, vilket kräver resursinsatser av en storleksordning som hittills inte kommit i fråga.

Av avgörande betydelse för en individualiserad undervisning är tillgången på läromedel, vari innefattas tekniska hjälpmedel, såsom bandspelare, projektorer och inlärningsstudior, samt studieplaner, individuellt inlärningsmaterial och — inte minst — läroböcker. Insatserna för pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete kan inte anses ha varit tillräckliga för att möta de stora behov som den snabba omformningen av den obligatoriska skolan aktualiserat. Den stora bristen på läromedel har varit ett ständigt återkommande bekymmer, som beträffande läroböcker till följd av täta ändringar i läroplanerna vid några höstterminsstarter under 1960-talets slut tog sig upprörande uttryck och som till stor del fortfarande är akut. Olikheter i kommuners ekonomiska bärkraft har medfört att grundskolorna landet runt har en mycket skiftande standard i fråga om läromedel. Likaså finns stora skillnader mellan gamla och nya skolor till följd av statsbidragssystemet. Dessa skillnader måste undanröjas. Det är därför angeläget att de överläggningar som enligt uppgift förekommer mellan statsmakterna och kommunerna rörande hela statsbidragsproblematiken påskyndas och att de leder fram till sådana resultat att en likvärdig standard mellan olika kommuners skolor och olika skolor i samma kommun garanteras.

Även om den rationaliserade organisationen av grundskolans högstadium innebär besparingar, ställer den samtidigt, i och med att skolgången görs än mer sammanhållen, ännu större anspråk på hjälpmedel för att målen skall kunna uppnås. Det är dock tydligt att de stora resurser som skulle behövas för den önskvärda individualiseringen inte inom överskådlig tid kommer att kunna ställas till förfogande. De uppsatta målen för grundskolan har därigenom kommit i fara. Talet om en »pappersreform» blir befogat. Det kan starkt ifrågasättas om inte skäl föreligger att snarast analysera de pedagogiska förutsättningarna för och de ekonomiska konsekvenserna av att så snart som möjligt förverkliga grundskolans målsättning att främja elevernas allsidiga utveckling.

Ännu större ekonomiska satsningar kommer att bli nödvändiga för att uppnå vad som på längre sikt bör vara målet för grundskolans utveckling, nämligen en undervisning som är individualiserad i fråga om studietakt, läromedel och metoder.

Organisatoriska och pedagogiska åtgärder

I avaktan på ekonomiska möjligheter att helt förverkliga målen erfordras vissa anordningar för att tillförsäkra de elever som går i dagens skola en tillfredsställande grundutbildning.

Det har visat sig att de största problemen i grundskolan uppstår på högstadiet. Där ställs de största kraven på såväl lärare som elever, och det är i första hand detta stadium som till följd av de många skolreformerna besvärats av »inkörnings-svårigheter». Det är nödvändigt både för lärare och elever att lugn och arbetsro återställs i skolan; nuvarande förhållanden omöjliggör på många håll en meningsfylld verksamhet.

Ett av de främsta hindren för att uppnå fullgoda undervisningsresultat utgörs av de stora undervisningsgrupperna. Läraren har helt enkelt inte tid att ge alla ele-

ver den för var och en av dem lämpligast anpassade undervisningen. Resultatet blir då i värsta fall att elever med goda förutsättningar för en högre takt hämmas i utvecklingen med ty åtföljande otillfredsställelse, samtidigt som de som behöver det starkaste lärarstödet för att komma framåt, i avsaknad av detta stöd upplever sig som stående utanför gemenskapen. I en sådan situation uppkommer lätt konflikter som försvårar, ibland omöjliggör, undervisningen. Utan tvivel skulle en generell minskning av undervisningsgruppernas storlek vara ett effektivt medel att komma till rätta med de mycket omtalade svårigheterna i skolornas dagliga arbete. Lärarna finge mer tid att ägna åt varje elev, och svårare individuella problem skulle snabbare upptäckas och komma till behandling.

Skiftningarna i elevernas prestationsförmåga och studieinriktning ställer höga krav på skolan för att var och en av dem skall uppleva sin situation som tillfredsställande. Särskilt i de s. k. färdighetsämnena krävs den långtgående individualisering med hjälp av kvalificerade läromedel som vi i det föregående berört. Till dess man fått möjligheter till en sådan undervisning, torde man få överväga att vidtaga organisatoriska och personalförstärkande åtgärder i syfte att möjliggöra en nivågrupperad undervisning, där varje elevs aktuella prestationer i ämnet skall vara avgörande för grupperingen, och där elevens placering ständigt omprövas. Måhända skulle de s. k. resurstimmarna kunna utnyttjas i detta syfte, men det förefaller sannolikt att de inte kan ge tillräckligt utrymme, varför även andra omdisponeringar bör övervägas.

Det ingår i skolans uppgifter att för eleven klargöra målen för utbildningen. Misslyckas man med detta kommer undervisningen att framstå som mer eller mindre meningslös. Den skoltrötte eleven upplever ofta en tvångssituation. Han skulle hellre ägna sig åt praktisk verksamhet än åt det som meningslöst uppfattade relativt teoretiskt präglade arbetet i skolan. Det kan befaras att det ändrade tillvalssystemet och avskaffandet av de praktiska linjerna i högstadiets sista årskurs kommer att medföra att detta symptom blir vanligare bland eleverna. I samband med att beslut härom fattades 1968 framförde vi också motionsvägen denna farhåga och pekade på behovet av större utrymme för praktiska inslag i studierna för de elever som så önskade. En möjlighet att åstadkomma detta vore att införa ett system, inom vilket eleverna på egen begäran mer renodlat än vad som nu kan ske finge växla mellan studier och praktisk verksamhet i skolkök, verkstad e. d. Vad som avses är inte någon utbyggd praktisk yrkesorientering. Växlingarna skall vara täta och någorlunda regelbundna. Ett sådant system av varvad utbildning har sedan länge med framgång tillämpats i USA och förekommer f. ö. även i Sverige i viss utsträckning inom yrkesutbildningen.

Betygsättningen

Den utvärdering av elevernas prestationer som sker genom betygsättningen har blivit föremål för en intensiv debatt, och flera nackdelar har påtalats. Utöver det rent generella tvivel som — på sina håll överdrivet — hyses om betygens förmåga att återspegla en verklighet i form av kunskaper, prestationsförmåga, studielämplig-

het o. s. v. kan ur elevens synvinkel vissa mindre tilltalande förhållanden påpekas. Kombinationen av sammanhållna klasser och relativ betygssättning har kommit att medföra en plågsam situation för de s. k. svagpresterande eleverna.

Eleven uppfattar nämligen ofta sitt betyg som relaterat endast till hans klasskamrater och inte som meningen är till standarden i hela landet. Det skulle innebära att en höjning av ett betyg i princip skulle kräva en motsvarande sänkning någon annanstans i klassen. Det kan tyvärr inte förnekas att betygssättningen på sina håll fungerar på det viset, inte bara i elevernas föreställningar.

Alltsedan förslaget om relativ betygssättning framfördes inför 1962 års grundskolebeslut, har vi starkt ifrågasatt dess överlägsenhet gentemot andra betygssystemer. De farhågor vi hyst och den kritik vi framfört såväl beträffande systemets principer som dess praktiska tillämplighet har dessvärre bekräftats av utvecklingen.

Kritiken mot nuvarande system får dock inte medföra ett slopande av all betygssättning. Ännu har inget förslag framförts som innebär en fullgod ersättning av betygen i de trots allt nödvändiga funktioner de har att fylla. Det finns emellertid all anledning att noga och förutsättningslöst överväga hur betygssystemet skall utformas för att en mer tillfredsställande ordning på detta område skall kunna åstadkommas. Detta är ingen intern skolfråga utan en fråga som berör stora delar av samhället direkt och indirekt. Det kan därför inte vara lämpligt att den, som nu sker, utreds inom skolöverstyrelsen på »promemorienivå»; den bör i stället tas upp i en offentlig utredning, i vilken alla berörda parter är företrädda.

Specialundervisning och elevvård

Många skolelever har av skilda skäl en negativ attityd till skolarbetet. Detta skapar också problem för skolan, ty dels kräver dessa elever oproportionerligt stora lärarinsatser, om skolans dubbla målsättning skall omfatta även dem, dels utgör de ofta en störningskälla i undervisningen. Det ligger alltså i både den enskilde elevens och skolans intresse att man gör vad som är möjligt för att förhindra uppkomsten av skolleda, och i det pedagogiska forskningsarbetet bör stor uppmärksamhet ägnas denna fråga. Undersökningar har visat att de negativa attityderna ofta grundläggs mycket tidigt, och många förebyggande insatser kan göras redan på förskolestadiet. Även om det bl. a. av detta skäl är angeläget att bygga ut förskolan så att den blir tillgänglig för alla barn, ett krav som vid upprepade tillfällen framförts från vårt håll, befriar detta ingalunda samhället från skyldigheten att under grundskoletiden ge varje elev en individuell omvårdnad.

Grundskolan har tidigare besvärats av en betydande brist på utbildade lärare. Denna brist synes nu vara på väg att hävas. Detta gäller dock inte speciallärarna, där företagna undersökningar visar på skrämmande brister, just på det område där individuell undervisning och omvårdnad är mest nödvändig. Av en enkät, som Svenska förbundet för specialpedagogik företog i december 1967, framkom att knappt 45 % av alla lärare med full tjänstgöring i specialundervisning var behöriga. Enligt rapport från statistiska centralbyrån den 31/12 1968 hade motsvarande siffra då sjunkit till 43 %.

Det påpekas i den nya Läroplan för grundskolan, Specialundervisning, att då adekvat hjälp inte ges, kan resultatet bli ett oroligt och störande barn. Det är således en mycket tankeväckande uppgift att exempelvis undervisningen i s. k. läs-klasser enligt nyssnämnda enkät vid undersökningstillfället till 63 % handhades av icke behörig personal, liksom att så mycket som 69 % av lärarna i observationsundervisning, inklusive klinikundervisning, inte var behöriga. Till detta kommer en även av skolöverstyrelsen påtalad brist på elevvårdspersonal såsom kuratorer och psykologer, vilkas medverkan är behövlig för diagnoser och förslag. Standarden på detta område skulle avsevärt förbättras genom en lämplig statsbidragspolitik.

Den sektor av skolans verksamhet som gäller barn med särskilda problem berörs i årets statsverksproposition mycket flyktigt. Stor uppmärksamhet ägnas där- emot åt utvecklingen av skoldemokrati och samverkan i skolorna. Insatser som kan göras på detta område och som givetvis påverkar det allmänna klimatet i skolorna är synnerligen värdefulla och angelägna, men de hjälper inte de elever med olika handikapp som kräver speciell hjälp. Dessa elever utgör till yttermera visso en större grupp än man tidigare trott. Olika undersökningar tyder på att 25 % eller mer av alla barn företer symptom av sådan art eller grad att omedelbar hjälp är av nöden.

Alla skäl talar således för en utbyggnad av utbildningen av speciallärare och elevvårdspersonal. Intill dess en lösning av problemen kan åstadkommas på denna väg, som är den bästa men som fordrar tid och resurser, måste snabba åtgärder anpassade efter dagens situation vidtagas. I lärarnas utbildning och fortbildning måste ingå ett större mått av psykologi och mentalhygien. Vi vill dessutom peka på vårt tidigare i motionen framförda förslag om minskning av klassernas storlek. Behovet av tid för klassföreståndarna att sköta sina elevvårdande uppgifter är eftersatt, och det är därför nödvändigt att snarast överväga vilka organisatoriska åtgärder som bör vidtagas för att åstadkomma en förbättring i detta avseende.

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställas,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte

1. uttala att det alltjämt bör vara grundskolans målsättning att främja elevernas allsidiga utveckling samt att därvid meddela eleverna kunskaper och öva deras färdigheter,

2. uttala att pågående överläggningar mellan statsmakterna och kommunerna beträffande fördelningen av kostnaderna bl. a. för skolväsendet måste bedrivas med största skyndsamhet,

3. anhålla att Kungl. Maj:t måtte överväga vilka åtgärder som är erforderliga för att inom grundskolan möjliggöra en minskning av undervisningsgruppernas storlek, en utökning av klassföreståndarnas tid att ägna sig åt sina elevvårdande uppgifter, en nivågrupperad undervisning på högstadiet samt en varvad utbildning på samma stadium allt i enlighet med de riktlinjer som angivits i motionen samt förelägga riksdagen förslag härom,

4. anhålla att frågan om betygssättningen inom skolväsendet

måtte bli föremål för en offentlig utredning i enlighet med vad som anförts i motionen,

5. anhålla att Kungl. Maj:t måtte vidtaga åtgärder för att åstadkomma ett ökat utrymme för psykologi och mentalhygien i lärarnas utbildning och fortbildning, samt

6. anhålla att Kungl. Maj:t måtte beakta vad som i övrigt anförts i denna motion.

Stockholm den 28 januari 1970

Yngve Holmberg (m) Staffan Burenstam Linder (m) Leif Cassel (m)

Rolf Eliasson (m) Carl Eric Hedin (m) Astrid Kristensson (m)
i Moholm

Tage Magnusson (m)
i Borås

Karin Wetterström (m)
